

Η διαφορά φύσεως μεταξύ της πελοποννησιακής και της αθηναϊκής ηγεμονίας. Η δημοκρατική πολιτεία ως τυραννία στον κρατοκεντρισμό

(αντίστοιχο κεφάλαιο στο έργο του [Γ. Κοντογιώργη](#)
«Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΟΝ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ»)

Μεταξύ της Πελοποννησιακής και της Αθηναϊκής Συμμαχίας διαπιστώνεται, εντούτοις, μια θεμελιώδης διαφορά. Η πρώτη αναγνωρίζει μια σχετική ισοτιμία μεταξύ των συμμαχικών πόλεων και, σε κάθε περίπτωση, αποδέχεται καταρχήν τις δύο συνιστώσες της ελευθερίας τους, το αφρούρητον και το αφορολόγητον. Για να υπάρξει κοινή δράση μεταξύ των συμμάχων απαιτείται η σύγκληση κοινού συνεδρίου, συνεπώς συναπόφαση. Αν και η Σπάρτη διατηρεί την πρωτοκαθεδρία, οι αποφάσεις λαμβάνονται συλλογικά. Τούτο παρατηρούμε ότι συμβαίνει ακόμη και στη διάρκεια του μεγάλου πολέμου, οπότε οι σύμμαχες πόλεις διατηρούν ένα δικαίωμα πολιτικής αυτενέργειας. Ο Θουκυδίδης αναφέρεται σε πλήθος συνελεύσεων των Λακεδαιμονίων με τους συμμάχους τους προκειμένου να αποφασίσουν την ανάληψη πολεμικής δράσης ή τη σύναψη ειρήνης. Έτσι, μετά την πολεμική εμπλοκή με τους Αθηναίους «*οι Μυτιληναίοι έστειλαν πρέσβεις στη Λακεδαίμονα που μίλησαν με τους Πελοποννησίους στη γενική συνέλευση που έγινε στην Ολυμπία και οι Πελοποννήσιοι δέχθηκαν στη συμμαχία τους Μυτιληναίους*».¹ Προηγουμένως, όταν οι Λακεδαιμόνιοι (μετά από πολλούς δισταγμούς και προσκλήσεις των συμμάχων τους να ορθώσουν ανάχωμα στην εκτατική πολιτική των Αθηναίων από την οποία υπέφεραν) αποφάσισαν ότι «*η τριακονταετής συνθήκη είχε παραβιασθή και ότι οι Αθηναίοι ήσαν οι αδικούντες [...] συνεκάλεσαν πάλιν τους Συμμάχους, διά να υποβάλουν εις την ψήφον των το ζήτημα, αν πρέπει ν' αναλάβουν τον πόλεμον ή όχι. Και όταν ήλθαν οι πρέσβεις των ομοσπόνδων πόλεων, έγινε συνεδρίασις, κατά την οποίαν και οι άλλοι είπαν ό,τι ήθελαν —οι περισσότεροι κατηγορούντες τους Αθηναίους και αξιούντες να γίνη ο πόλεμος*».² Οι Κορίνθιοι, που από καιρό ζητούσαν από τους συμμάχους να ψηφίσουν υπέρ του πολέμου, δεν παρέλειψαν να επισημάνουν ότι «*κατά των Λακεδαιμονίων, άνδρες σύμμαχοι, δεν ημπορούμεν πλέον να παραπονεθώμεν, ούτε ότι, δεν έχουν ήδη ψηφίσει οι ίδιοι τον πόλεμον, ούτε ότι δεν μας συνεκάλεσαν τώρα διά να τον ψηφίσωμεν και ημείς*».³

Ωστόσο, οι Σπαρτιάτες δεν θα προχωρήσουν στην απόφαση του πολέμου χωρίς δισταγμό. Ο Αρχίδαμος επικαλείται τη μακροχρόνια αδράνεια των Πελοποννησίων ενόσω οι Αθηναίοι οικοδομούσαν την ηγεμονία τους και εγίνοντο μεγάλη δύναμη. Προσθέτει ότι, σε κάθε περίπτωση, είναι απροετοίμαστοι για πολεμική αναμέτρηση με τους Αθηναίους, προβλέπει ότι ο πόλεμος θα είναι καταστροφικός και θα μακρύνει ώστε να τον κληρονομήσουν τα παιδιά τους. Θα προκρίνει λοιπόν να υιοθετηθεί μια πολιτική κέρδους χρόνου προκειμένου να προετοιμασθούν καλύτερα οι σύμμαχοι για την αναπόφευκτη αναμέτρηση. Ωστόσο, ο έφορος Σθενελαΐδας θα αντιτείνει ότι οι Αθηναίοι πρόκειται να αυξήσουν ακόμη περισσότερο τη δύναμή τους διότι έβλεπαν ότι είχαν ήδη υποτάξει το μεγαλύτερο μέρος της Ελλάδας.

«*“Ψηφίσατε λοιπόν, Λακεδαιμόνιοι, υπέρ του πολέμου, αξίως της .’ πάρτης, και μήτε εις τους Αθηναίους επιτρέψετε να γίνουν ακόμη μεγαλύτεροι, μήτε τους συμμάχους καταπροδώσετε, αλλά με την βοήθειαν των θεών ας αναλάβωμεν τον αγώνα κατά των αδικούντων”*».⁴ Ο Θουκυδίδης, μεταφέροντας το κλίμα της συνέλευσης των Λακεδαιμονίων, βεβαιώνει ότι ψηφίσαν υπέρ του πολέμου) «*όχι τόσον παρασυρθέντες από τους λόγους των συμμάχων, όσον εκ*

¹ Γ 8.

² Α 118-119.

³ Α 120.

⁴ Α 86.

φόβου μήπως η δύναμις των Αθηναίων αυξηθή έτι μάλλον»,⁵ οπότε θα ετίθετο σε κίνδυνο η δική τους ελευθερία.

Από την άλλη, έχει ενδιαφέρον να προσεχθεί ότι οι Κορίνθιοι θα σπεύσουν να επισημάνουν στους πρέσβεις των συμμάχων την ελευθερία τους να ρυθμίζουν τα των υποθέσεων μίας εκάστης των πόλεων, πλην όμως ότι έχουν και την ευθύνη έναντι των υποχρεώσεών τους που απορρέουν από τη συμμαχία καθώς αυτή εδράζεται στο κοινό συμφέρον της προστασίας τους από την επεκτατική πολιτική του αντιπάλου.⁶ Τους επισημαίνεται λοιπόν πως πρέπει να σκεφθούν ότι η συνέλευση γίνεται τόσο για τα συμφέροντα των άλλων όσο και για τα δικά τους. Οι Κορίνθιοι δεν παραλείπουν να υπογραμμίσουν ότι η Πελοποννησιακή Συμμαχία βασίζεται στις ίδιες δυνάμεις της, ενώ η δύναμη των Αθηναίων απορρέει από την άντληση υπεραξίας από τις σύμμαχες πόλεις. «Καθόσον η δύναμις των Αθηναίων συνίσταται από μισθοφόρους μάλλον παρά από ιδικούς των πολιτάς, ενώ η ιδική μας κινδυνεύει ολιγότερον να πάθη τοιούτον τι, καθόσον στηρίζεται εις την αλκήν των ανδρών μάλλον ή εις την δύναμιν του χρήματος».⁷

Στο πλαίσιο αυτό, φαίνεται ότι για πρώτη φορά ετέθη στο πελοποννησιακό στρατόπεδο θέμα οικονομικής εισφοράς για τις ανάγκες της συμμαχίας με την έναρξη του πολέμου. Οι πρέσβεις των Κορινθίων θα προτείνουν στη συνέλευση των Πελοποννησίων την ανάγκη να καθιερωθεί η οικονομική συμβολή όλων στην υποστήριξη του πολέμου.

«Ειδεμή, θα ήτον δεινόν αληθώς, οι μεν σύμμαχοι των να μη αποκάμουν καταβάλλοντες φόρον, διά να είναι οι ίδιοι δούλοι, ημείς δε να δειχθώμεν τυχόν απρόθυμοι όπως δαπανήσωμεν τ' αναγκαία χρήματα, αφ' ενός διά να εκδικηθώμεν τους εχθρούς μας και σώσωμεν συγχρόνως τους εαυτούς μας, και αφ' ετέρου διά να μη μας τ' αφαιρέσουν οι εχθροί μας και τα χρησιμοποιήσουν διά την καταστροφήν μας»».⁸

Παρ' όλ' αυτά, οι Αθηναίοι θα αντιτείνουν στους Λακεδαιμονίους ότι η δική τους ηγεμονία δεν διαφέρει από αυτήν που εγκαθίδρυσαν οι ίδιοι, αφού παντού μεταξύ των συμμάχων τους επέβαλαν την ολιγαρχική πολιτεία ενώ δεν παρέλειψαν να καταφύγουν στη βία οσάκις απαιτείτο για λόγους συμφέροντος. Επικαλούμενοι την περίπτωση του Πausania που είχε ως αποτέλεσμα να στρέψουν τις μικρασιατικές και τις νησιωτικές πόλεις υπέρ της συμμαχίας των Αθηναίων, θα επισημάνουν ότι και αυτοί το ίδιο θα έπρατταν εάν ήσαν στη θέση τους. «Σεις, εν πάση περιπτώσει, Λακεδαιμόνιοι, κατά την άσκησιν της ηγεσίας σας επί των πελοποννησιακών πόλεων, εφροντίσατε να ρυθμίσετε τα πολιτεύματά των προς το συμφέρον σας [...]».⁹

Οπωσδήποτε, η Αθηναϊκή Συμμαχία εμφανίζεται να αποκτά με τον χρόνο διαφορετικά χαρακτηριστικά που προσομοιάζουν σαφώς στην έννοια της οικουμενικής κοσμοπόλης. Οι αποφάσεις της συμμαχίας σε ό,τι αφορά την εμπλοκή της σε πολεμικές επιχειρήσεις, η εσωτερική της λειτουργία, η συστράτευση των σύμμαχων πόλεων, οι εισφορές και η διαχείριση του κοινού ταμείου περιέρχονται εντέλει στην αρμοδιότητα της αθηναϊκής πόλης, δηλαδή στην Εκκλησία του Δήμου των Αθηναίων. Η εμπλοκή της Κορίνθου στα Κερκυραϊκά έγινε χωρίς την προηγούμενη άδεια των Λακεδαιμονίων, και μόνο στη συνέχεια απευθύνθηκε στην Πελοποννησιακή Συμμαχία, συγκεκριμένα στη Σπάρτη, για να ζητήσει τη συνδρομή της. Η ίδια η Κόρινθος επικαλείται έναντι των Αθηναίων τη συμβολή της για την αποτροπή πιθανής παρέμβασης της Πελοποννησιακής Συμμαχίας στα γεγονότα της Σάμου. Το ίδιο και η επέμβαση των Θηβαίων στα πράγματα των Πλαταιέων. Η απόφαση όμως της Αθηναϊκής

⁵ A 88.

⁶ A 120.

⁷ A 121.

⁸ Οπ. παρ.

⁹ A 76.

Συμμαχίας να δεχθεί τους Κερκυραίους στους κόλπους της ελήφθη από τον Δήμο των Αθηναίων. Η διαπίστωση αυτή, όπως και το σύνολο των παραδειγμάτων που αντλούνται από τον Θουκυδίδη, επιβεβαιώνει από μια άλλη άποψη τον χαρακτήρα του Πελοποννησιακού Πολέμου και την, αβίαστα συναγόμενη κατά τη γνώμη μας, διαπίστωση ότι η Αθήνα είχε εισέλθει ήδη πολύ πριν από την έκρηξη του στο στάδιο οικοδόμησης των προϋποθέσεων για τη μετάβαση στην οικουμένη.

Υπό το πρίσμα αυτό οφείλει να ερμηνευθεί και η φιλόδοξη παρέμβαση των Αθηναίων της εποχής του Περικλή στις υποθέσεις της Αιγύπτου. Εκστρατευτικό σώμα διακοσίων αθηναϊκών πλοίων βρισκόταν στην Κύπρο με σκοπό τον έλεγχο της, όταν ζητήθηκε από τους Αθηναίους να βοηθήσουν τους Αιγυπτίους που είχαν εξεγερθεί εναντίον του Αρταξέρξη. *«Και επειδή οι τελευταίοι (αναφέρεται στους Αθηναίους) έτυχε να ευρίσκονται εις Κύπρον, όπου είχαν εκστρατεύσει, με διακόσια πλοία ιδικά των και των συμμάχων των, απέπλευσαν απ' εκεί και ήλθαν εις την Αίγυπτον. Αφού ανέπλευσαν τον Νείλον, και έγιναν κύριοι του ποταμού και των δύο τρίτων της Μέμφιδος ήρχισαν την επίθεσιν εναντίον του τρίτου μέρους, το οποίον καλείται Λευκόν Τείχος, εντός του οποίου ευρίσκοντο όσοι από τους Πέρσας και Μήδους είχαν καταφύγει εκεί και όσοι από τους Αιγυπτίους δεν είχαν λάβει μέρος εις την επανάστασιν».*¹⁰ Έτσι, *«επειδή κατ' αρχάς οι Αθηναίοι έγιναν κύριοι της Αιγύπτου, ο Βασιλεύς απέστειλεν εις Λακεδαιμόνα τον Μεγάβαζον, κομιστήν χρημάτων, διά να πείση τους Πελοποννησίους να εισβάλουν εις την Αττικήν και επιτύχη τοιουτοτρόπως την εκκένωσιν της Αίγυπτου εκ μέρους των Αθηναίων».*¹¹ Το εγχείρημα για τον έλεγχο της Αιγύπτου διήρκεσε έξι χρόνια και έληξε με την ήττα και την αποχώρηση των Αθηναίων.¹²

Η με κοσμοπολιτειακούς όρους ηγεμονική μεθάρμοση της Αθηναϊκής Συμμαχίας, στο μέτρο που εμπεριείχε το διακύβευμα της φορολογίας των συμμάχων, της εγκατάστασης φρουράς ή της απαγόρευσης να οχυρώνουν/περιτειχίζουν την πόλη τους, να διατηρούν πολεμικό ναυτικό, να ελέγχουν ή να διακινούν ελευθέρως στρατηγικές πρώτες ύλες και να διεξάγουν εμπόριο χωρίς τη συμφωνία των Αθηναίων, ερμηνεύθηκε ως πλήγμα κατά της ελευθερίας των Ελλήνων.

Ωστόσο, στο διάστημα των πενήντα χρόνων που μεσολάβησε μεταξύ των Περσικών και του Πελοποννησιακού Πολέμου *«οι Αθηναίοι επέβαλαν την ηγεμονίαν των με ισχυροτέραν πυγμήν, και η πόλις των Αθηνών ανήλθεν εις περιωπήν μεγάλης δυνάμεως».*¹³

Ο Θουκυδίδης αποδίδει την ανάδειξη της Αθήνας σε ηγεμονική δύναμη με οικουμενική φιλοδοξία σε σειρά παραγόντων που ακολούθησαν τα Περσικά. Πρώτον, στην αποχώρηση των Λακεδαιμονίων από την ηγεσία των Ελλήνων. Δεύτερον, στη βούληση/προθυμία των Αθηναίων να καλύψουν το κενό που άφησε η σπαρτιατική υποχώρηση. Τρίτον, στην ανάγκη των μικρασιατικών και νησιωτικών πόλεων να ελευθερωθούν από τον περσικό ζυγό.

Η Αθηναϊκή Συμμαχία συγκροτήθηκε με τη σύμφωνη γνώμη της Σπάρτης, και όρο/όρκο την ες αεί διατήρησή της ενώ κατά την πρώτη περίοδο οι αποφάσεις ελαμβάνοντο από κοινού με τους συμμάχους που συνέρχονταν στη Δήλο, όπου και το κοινό ταμείο.

« Υπό την αρχηγίαν των Αθηναίων, οι σύμμαχοι κατ' αρχάς ήσαν εντελώς αυτόνομοι και μετείχαν διά των κοινών συνόδων των αντιπροσώπων των εις τας λαμβανομένας αποφάσεις. Αλλά κατά το μεταξύ του Περσικού και του παρόντος πολέμου διάστημα, οι Αθηναίοι προέβησαν, είτε διά πολέμου, είτε διά κυβερνητικών μέτρων, εις τας κατωτέρω μνημονευόμενας ενεργείας, αι οποίαι εστρέφοντο είτε κατά των Περσών, είτε κατά των αποστατούντων συμμάχων των, είτε κατά των εις τας στάσεις αυτάς παρεμβαινόντων εκάστοτε

¹⁰ A 104.

¹¹ A 109.

¹² A 109-110.

¹³ A 118.

Πελοποννησίων». ¹⁴ Όμως «αφού οι Αθηναίοι ανέλαβαν κατ' αυτόν τον τρόπον την αρχηγίαν με την συγκατάθεσιν των συμμάχων [και των Σπαρτιατών], ένεκα του μίσους των τελευταίων εναντίον του Πausανίου, προσδιώρισαν την εις χρήματα ή πολεμικά πλοία εισφοράν εκάστης πόλεως διά τον πόλεμον εναντίον των Περσών, του οποίου σκοπός διεκηρύττετο ότι είναι η ερήμωσις της χώρας του Βασιλέως εις αντεκδίκησιν των όσων έπαθαν από αυτόν. Και τότε διά πρώτην φοράν εγκατεστάθη εις τας Αθήνας η αρχή των Ελληνοταμιών, οι οποίοι εισέπρατταν τον φόρον, όπως ονομάσθη η εις χρήματα εισφορά. Ο φόρος, όπως προσδιωρίσθη κατ' αρχάς, ανήρχετο εις τετρακόσια εξήντα τάλαντα, και ταμείον ήτο η Δήλος, εις τον ναόν της οποίας συνήρχοντο αι σύνοδοι των αντιπροσώπων των συμμάχων». ¹⁵

Με τον καιρό, ωστόσο, η συμμαχία εξελίχθηκε σε ηγεμονία, με την έννοια ότι οι Αθηναίοι την κατέστησαν αναγκαστική, κατέλυσαν τη συλλογικότητά της, συγκρότησαν τους εσωτερικούς όρους μιας κλειστής πολιτικής «κοινότητας», ενώ έθεσαν αυτοί μόνοι τις κανονιστικές παραμέτρους και τον έλεγχο της εφαρμογής των.

Ο Θουκυδίδης αποδίδει ευρέως τη μεθάρμοση της Αθήνας από ηγέτη σε ηγεμόνα στο γεγονός ότι οι σύμμαχοι παραιτήθηκαν συν τω χρόνω από τις δεσμεύσεις τους και επαναπαύθησαν στη μέριμνα των Αθηναίων να τους προστατεύει.

«Αιτίαι των επαναστάσεων ήσαν και άλλαι, κυριωτάτη όμως η ανεπαρκής καταβολή των φόρων και των εις τα πλοία εισφορών, ή και ολοσχερής τυχόν ενίοτε άρνησις εκπληρώσεως της στρατιωτικής κατά θάλασσαν υπηρεσίας. Διότι οι Αθηναίοι εξεβίαζαν την καταβολήν των φόρων με αυστηρότητα, και εγίνοντο οχληροί, εφαρμόζοντες διά την εκτέλεσιν των λοιπών υποχρεώσεων πιεστικά μέτρα εναντίον ανθρώπων, οι οποίοι ούτε συνηθισμένοι ήσαν εις ταλαιπωρίας, ούτε προθύμως υπεβάλλοντο εις αυτάς. Άλλωστε και διά διαφόρους λόγους, η ηγεμονία των Αθηναίων έπαυσε πλέον να είναι αρεστή, όπως εις την αρχήν, και ούτε μετείχαν εις τας εκστρατείας υπό όρους ισότητος προς τους συμμάχους των, ενώ, εξ άλλου, τους ήτο εύκολον να εξαναγκάζουν εις υποταγήν όσους από αυτούς επαναστάουν. Την ευθύνην, άλλωστε, δι' αυτό έφεραν οι ίδιοι οι σύμμαχοι. Διότι, ένεκα της αποστροφής των αυτής προς την στρατιωτικήν υπηρεσίαν, οι περισσότεροι από αυτούς, διά να μην απομακρύνωνται από τας εστίας των, ανέλαβαν την υποχρέωσιν αντί πλοίων να καταβάλλουν την αντίστοιχον δαπάνην εις χρήματα. Και αποτέλεσμα τούτου υπήρξεν ότι το μεν Αθηναϊκόν ναυτικόν ηυζάνετο με τα χρήματα, τα όποια οι σύμμαχοι κατέβαλλαν εκάστοτε, ενώ οι τελευταίοι αυτοί, οσάκις ήθελαν αποστατήσει, ήρχιζαν τας εχθροπραξίας απaráσκευοι και άπειροι». ¹⁶

Οπωσδήποτε, η διαλεκτική μεταξύ ηγεμονίας και ελευθερίας διέρχεται από την προσέγγιση της διακρατικής πολιτικής ως δύναμης, όχι μόνο από πλευράς ηγεμόνα αλλά και από πλευράς του διεκδικούντος την ελευθερία και την αυτονομία του, συμπεριλαμβανομένης και της εξόδου του από τη συμμαχία. Κατά τούτο, διατρέχει το σύνολο του θουκυδίδειου έργου. Χαρακτηριστικότερες περιπτώσεις σε επίπεδο τεκμηρίωσης του δικαίου της ισχύος αποτελούν οι δημηγορίες που εκφωνήθηκαν στο πλαίσιο του διαλόγου μεταξύ Αθηναίων και Λακεδαιμονίων, με αφορμή υποθέσεις όπως εκείνες της Σάμου, της Μυτιλήνης, της Μήλου, της Σικελίας και πλείστων άλλων.

Στην αντιλογία τους ενώπιον της σπαρτιατικής συνέλευσης οι Αθηναίοι πρέσβεις θα δικαιολογήσουν την εκ μέρους τους επίκληση της ισχύος ως φύσει συνάδουσας με τα ανθρώπινα.

¹⁴ Α 97.

¹⁵ Α 96.

¹⁶ Α 99.

*«Επομένως, δεν εκάμαμεν τίποτε το παράδοξον ή αντίθετον προς την ανθρωπίνην φύσιν, εάν εδέχθημεν την ηγεμονίαν προσφερομένην, και αφού άπαξ την απεκτήσαμεν, αρνούμεθα να την παραιτήσωμεν, υπείκοντες εις τα ισχυρότατα των ελατηρίων - την δόξαν, τον φόβον και το συμφέρον. Ούτε άλλωστε πρώτοι ημείς εγκαινιάσαμεν τοιαύτην πολιτικίαν, αλλ' ανέκαθεν έχει κρατήσει η αρχή ότι ο ασθενέστερος υποκύπτει εις την θέλησιν του ισχυροτέρου. Και ημείς, εξ άλλου, νομίζομεν εαυτούς άξιους της ηγεσίας, και σεις μας εκρίνατε τοιούτους μέχρις ότου αιφνιδίως εσκέφθητε να προβάλετε τώρα τας αρχάς της δικαιοσύνης, ενώ πράγματι αποβλέπετε εις τα συμφέροντά σας. Ποτέ, τω όντι, άνθρωπος, εις τον οποίον παρουσιάσθη η ευκαιρία να αποκτήσῃ κάτι διά της σκαιάς βίας, δεν παρέλειψε να το κάμη, προτιμήσας την δικαιοσύνην. Και είναι άξιοι επαίνου εκείνοι, οι οποίοι, παρασυρόμενοι από την φυσικήν εις τον άνθρωπον φιλοδοξίαν του ν' άρχη επί άλλων, ήθελαν δειχθή δικαιότεροι παρ' όσον επέτρεπεν εις αυτούς η δύναμις που διαθέτουν. Εάν άλλοι ήθελαν λάβει την θέσιν μας, θα απεδεικνύετο εξ αντιπαραβολής με πόσῃ μετριοπάθειαν ασκούμεν την ηγεμονίαν μας. Εν τούτοις, και αυτή ακόμη η επιείκεια μας επέσυρεν αδίκως εναντίον μας την κατάκρισιν μάλλον παρά τον έπαινον».*¹⁷

Στις περιπτώσεις της Μυτιλήνης, της Μήλου και πολλών άλλων αντιμαχιών η φυσική ροπή των ανθρώπων στην επίκληση της δύναμης τίθεται με συγκεκριμένους πραγματολογικούς όρους στον διάλογο που εκτυλίσσεται πριν από την τελική αναμέτρηση. Ουδείς εκ των εμπόλεμων αρνείται ότι οι διακρατικές σχέσεις ανάγονται στον νόμο της ισχύος, οποιοδήποτε και αν είναι το πολιτειακό σύστημα της πόλης. Το ζήτημα τίθεται απολογιστικά υπό το πρίσμα της Κοσμοσυστημικής Γνωσιολογίας, στο μέτρο που διαπιστώνεται ότι μια πραγματικότητα που ανάγεται στη βιολογία του κοινωνικού φαινομένου εμφανίζεται ως φύσει κρατούσα ες αεί στις ανθρώπινες σχέσεις. Προφανώς, η κρατοκεντρική περίοδος της ανθρωποκεντρικής πραγματικότητας, όπως άλλωστε και η δεσποτεία, παραμένουν στατικά οριοθετημένες έναντι του μέλλοντος.

Οπωσδήποτε, στην εν λόγω επιχειρηματολογία, αν και υφέρπει η λογική της ισχύος ως νόμου στις ανθρώπινες σχέσεις, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι γίνεται σαφής διάκριση αφενός μεταξύ της πολιτικής ως εξουσίας ή ως πεδίου εμπραγμάτωσης της ελευθερίας που εφαρμόζεται στο εσωτερικό της πολιτείας, αφετέρου στην πολιτική ως δύναμη που δεσπάζει στις διακρατικές σχέσεις. Τούτο ακριβώς θα επανέλθει με σαφήνεια στον λόγο των Κορινθίων που ακολουθεί όταν θα επισημάνουν στους συμμάχους την αντίφαση ότι «και ενώ θεωρούμεν καθήκον μας να καταλύωμεν τους τυράννους της μιας ή της άλλης πόλεως, επιτρέπομεν εις μίαν πόλιν να εγκατασταθή ως κυρίαρχος εις το μέσον μας».¹⁸ Είναι προφανές ότι ο Θουκυδίδης, όπως άλλωστε και το σύνολο της στοχαστικής γραμματείας της κρατοκεντρικής εποχής, αγνοεί το εναλλακτικό παράδειγμα της μετακρατοκεντρικής οικουμένης κατά την οποία οι διαπολεοτικές σχέσεις αναπτύσσονται στο εναρμονιστικό περιβάλλον του (κοσμο)πολιτειακού κράτους.

Στο κλίμα αυτό, είναι ενδιαφέρον να σταθεί κανείς στο πολιτεύεσθαι της δημοκρατίας, καθόσον αναδεικνύει εναργέστατα το γεγονός ότι διαφοροποιείται σαφώς η εσωτερική πραγματικότητα της πολιτείας έναντι της ασκούμενης εξωτερικής πολιτικής. Στο εσωτερικό της χώρας η πολιτική προσεγγίζεται ως ελευθερία, ενώ στις διακρατικές σχέσεις ως δύναμη με την έννοια της τυραννίας. Ο διάλογος που διεξάγεται μεταξύ Κλέωνα και Διόδοτου σχετικά με την υπόθεση της Μυτιλήνης δεν αφορά στο συγκεκριμένο ζήτημα ή στο μη δικαίωμα του υποτελούς συμμάχου να αποστατεί αλλά στην ένταση της τυραννίας. Ο Κλέωνας επικαλείται την ισχύ ως μέτρο καταστολής της αμφισβήτησης του ηγεμόνα, ενώ ο Διόδοτος εισάγει το μέτρο της επιείκειας προκειμένου να επιτύχει τη νομιμοποίηση της ηγεμονίας. Ο ένας

¹⁷ A 76.

¹⁸ A 122.

προτείνει την τιμωρία του συνόλου του πληθυσμού της Μυτιλήνης, ο άλλος μόνον όσων πρωτοστάτησαν στην αποστασία, δηλαδή των ολιγαρχών.

Οπωσδήποτε, η διαφορά φύσεως στην προσέγγιση της πολιτικής με όρους δύναμης, εξουσίας ή δημοκρατίας, αν και υπό συνθήκες καθολικού πολέμου χάνει ευρέως την ιδιαιτερότητά της, εξακολουθεί να παραμένει ισχυρή. Ο ίδιος ο Περικλής στη δημηγορία του στο μέσον της πανδημίας θα εξηγήσει στην Εκκλησία του Δήμου ότι η εξουσία που ασκούν οι Αθηναίοι στις διακρατικές σχέσεις, δηλαδή επί των συμμάχων τους, είναι αναγκαστική τυραννία και, ως εκ τούτου, τυραννικό το αποτέλεσμα της βούλησής τους να ηγεμονεύσουν επί των Ελλήνων.

«Νομίζετε, δηλαδή, ότι η ηγεμονία σας εκτείνεται μόνον επί των συμμάχων, ενώ εγώ υποστηρίζω ότι εκ των δυο διαιρέσεων της γης, των προσιτών εις τον άνθρωπον, της ξηράς δηλαδή και της θαλάσσης, της τελευταίας αυτής είσθε κυρίαρχοι, όχι μόνον ως προς το μέρος αυτής, το οποίον ήδη πραγματικώς νέμεσθε, αλλά και ως προς εκείνο, το οποίον θα ηθέλατε να εκμεταλλευθήτε προσθέτως, και με την ναυτικήν δύναμιν, την οποίαν διαθέτετε, κανείς, ούτε βασιλεύς, ουδέ οιονδήποτε κράτος εκ των συγχρόνων, θα σας εμποδίση να πλεύσετε όπου θέλετε. Δι' εκείνον επομένως που κρίνει ορθώς, η ναυτική σας δύναμις δεν ισοφαρίζει απλώς την ωφέλειαν των οικιών και αγρών, των οποίων η στέρησις σας φαίνεται μεγάλη, αλλ' είναι πολύ ανωτέρα. Ούτε πρέπει να δυσανασχετήτε δι' αυτά, αλλά μάλλον ν' αδιαφορήτε, κρίνοντας αυτά εν συγκρίσει προς την δύναμιν εκείνην ως απλών ανθοκήπων και στόλισμα πλούτου, και να είσθε βέβαιοι ότι η ελευθερία, εάν την προασπίσωμεν και την σώσωμεν, ευκόλως θ' ανακτήση αυτά, ενώ εάν κανείς υποβληθή εις ξένην κυριαρχίαν, και τα προηγούμενως αποκτηθέντα συνήθως απώλυνται. Οφείλετε, άλλωστε, να προασπίσετε την περίοπτον θέσιν, εις την οποίαν ανήλθεν η πόλις ως εκ της ηγεμονίας της και διά την οποίαν πάντες υπερηφανεύεσθε, και να μην αποφεύγετε τα βάρη αυτής, ειδημή μίητας τιμάς να επιδιώκετε. Ούτε πρέπει να νομίζετε ότι αγωνίζεσθε υπέρ ενός μόνον πράγματος, να μη γίνετε δηλαδή υποτελείς αντι ελευθέρων, αλλά και περί διατηρήσεως ή στέρησεως της ηγεμονίας, και κατά του κινδύνου του μίσους, εις το οποίον σας έχει εκθέσει η άσκησις αυτής.

Της ηγεμονίας όμως αυτής δεν είναι πλέον καιρός να παραιτηθήτε, και εάν ακόμη μερικοί, κατά την παρούσαν κρίσιν, εκ φόβου και της επιθυμίας της αποφυγής φροντίδων, είναι διατεθειμένοι και την θυσίαν αυτήν να στέρξουν, διά να επιδειχθούν ότι επιδιώκουν ειρηνόφιλον πολιτικήν. Διότι η ηγεμονία σας κατήντησεν εξουσία τυραννική, της οποίας ημπορεί μεν να φαίνεται άδικος η απόκτησις, αλλ' η από της οποίας παραιτήσις είναι επικίνδυνος. Άλλωστε, οι τοιούτοι ήθελαν καταστρέψει τάχιστα εν κράτος, είτε εάν κατώρθωσαν να πείσουν τους συμπολίτας των ν' αποδεχθούν την γνώμην των, είτε εάν μεταναστεύοντες εξ Αθηνών ίδρυσαν αλλού ίδιον ανεξάρτητον κράτος. Διότι οι ποθούντες υπέρ παν άλλο την ησυχίαν δεν είναι ασφαλείς, εφόσον δεν παραστατούνται από ανθρώπους δράσεως, και μόνον εις κράτος υπήκοον συμφέρει η άνευ κινδύνων υποτέλεια, όχι ποτέ εις κράτος το οποίον ασκεί ηγεμονίαν».¹⁹

¹⁹ B 62-63. «[...] μηδέ νομίσαι περί ενός μόνου, δουλείας άντ' ελευθερίας, αγωνίζεσθαι, αλλά και άρχης στέρησεως και κινδύνου ών εν τή άρχη άπήχθεσθε. ής ουδ' έκστηναι έτι ύμιν έστιν, ει τις και τάδε εν τώ παρόντι δεδιώς άραγαμοσύνη άνδραγαθίζεται· ως τυραννίδα γάρ ήδη έχετε αυτήν, ήν λαβειν μέν άδικον δοκει είναι, άφείναι δέ επικίνδυνον».